

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОФІЦІЙНОГО ТЕКСТУ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ MODERN PROBLEMS OF THE OFFICIAL TEXT OF INTERNATIONAL TREATIES

Чулінда Л.І., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Національний авіаційний університет

Красницька А.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу сучасних проблем офіційного тексту міжнародних договорів, зокрема, виявленню таких особливостей проблем офіційного тексту міжнародних договорів, як здійснення своєчасності перекладу й опублікування офіційних текстів міжнародних договорів, значення неофіційного тексту, а також надання рекомендацій до розв'язання таких проблем тексту міжнародних договорів в Україні. Серед процедурних питань функціонування міжнародних договорів увага приділяється таким проблемам, як офіційний переклад та оприлюднення офіційного тексту міжнародного договору.

Міжнародні договори містять правові норми, які держави-учасниці беруть зобов'язання застосувати в системі національного права. Через уніфікацію правових норм досягається високий рівень однаковості правового регулювання суспільних відносин у всіх державах-членах. Уніфіковані норми призначені регулювати відносини між суб'єктами права (юридичними, фізичними особами) і розраховані на застосування в системі права держави. Коли міжнародний договір набуває чинності, виникають труднощі розуміння певних термінів та понять, що потребують відповідного тлумачення. При цьому неоднозначне тлумачення досить часто створює певні проблеми для судів у процесі вирішення спірних питань та для суб'єктів, визначених у договорах. У міжнародних відносинах держава та міжнародні органи, зокрема судові, з'ясовують зміст норми як елемента правової системи в офіційному тексті. Органи ж держави тлумачать міжнародну норму для того, щоб вона могла застосовуватися як елемент національної правової системи в офіційному перекладі за конкретних обставин відповідно до умов застосування норми.

Оскільки міжнародні документи після офіційного оприлюднення мають застосовуватися усіма органами державної, зокрема судової, влади, виникає проблема забезпечення відповідності, несуперечливості законодавства України міжнародним документам. Під час дослідження особливостей офіційного тексту міжнародних договорів слід звернути увагу на оприлюднення офіційних текстів міжнародних документів українською мовою.

Питання офіційного тексту міжнародних та європейських документів, офіційних перекладів міжнародних документів українською мовою, гармонізації термінологічно-мовного оформлення перекладів із мовою внутрішнього законодавства варте особливої уваги, що пов'язано не лише із суто мовними проблемами, а й із забезпеченням виконання вимог законів України «Про міжнародні договори України» і «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Ключові слова: офіційний текст, офіційний переклад, міжнародний договір, законодавство України, адаптація.

The article is devoted to the analysis of current problems of the official text of international treaties, in particular, identifying such features of the official text of international treaties as timely translation and publication of official texts of international treaties, the importance of informal text, and recommendations for solving similar problems in Ukraine. Among the procedural issues of the functioning of international treaties, attention is paid to such issues as the need for official translation and publication of the official text of an international treaty.

International treaties contain legal norms that member states undertake to apply in the system of national law. Due to the unification of legal norms, a high level of uniformity of legal regulation of public relations is achieved in all Member States. Unified norms are designed to regulate the relationship between legal entities (legal entities, individuals) and are designed for use in the legal system of the state. When an international agreement enters into force, it is difficult to understand certain terms and concepts that need to be interpreted. At the same time, the interpretation often creates certain problems for the courts in resolving disputes and for the subjects defined in the contracts. In international relations, the state and international bodies, including the judiciary, clarify the meaning of the rule as an element of the legal system in the official text. State bodies interpret an international norm so that it can be applied as an element of the national legal system in an official translation in specific circumstances in accordance with the conditions of application of the norm.

Since international documents after their official publication should be used by all state bodies, including the judiciary, there is a problem of ensuring compliance, consistency of Ukrainian legislation with international documents. When studying the peculiarities of the official text of international agreements, attention should be paid to the publication of official texts of international documents in the Ukrainian language.

The issue of the official text of international and European documents, official translations of international documents into Ukrainian, harmonization of terminological and linguistic design of translations with the language of domestic law requires special attention, which is related not only to purely linguistic problems but also to ensuring compliance with the requirements of the Law of Ukraine "On International Treaties of Ukraine" and the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language".

Key words: official text, official translation, international treaties, Ukrainian legislation, adaptation.

Постановка проблеми. Міжнародний договір як документ, який визначає права та обов'язки учасників для врегулювання правових відносин у певній сфері, містить інформацію для членів суспільства про рекомендації вирішення важливих питань. Виконуючи визначені зобов'язання, держави-учасниці сприяють врегулюванню глобальних питань для міжнародної спільноти уніфікованим способом. Будь-яка галузь міжнародного права пов'язана з міжнародними договорами, а міждержавні відносини регулюються за допомогою права. Закон України «Про міжнародні договори України» встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, досяг-

нення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та її законодавстві. А Закон України «Про функціонування української мови як державної» передбачає обов'язковість її використання на всій території України в процесі здійснення повноважень органами державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Статус міжнародних договорів у національній правовій системі, особливості автентичності текстів міжнародних договорів та їх тлумачення досліджували такі вітчизняні вчені, як Б. Свінгов, М. Баймуратов, О. Буткевич, Ю. Волошин, О. Мережко, О. Кресін, М. Савчин, А. Філіппов. Питанням термінологічно-мовного оформлення тексту

нормативно-правового акта, міжнародного договору приділяли увагу не лише правознавці, а й представники суміжних наук, зокрема такі лінгвісти, як Н. Ботвина, М. Кочерган, Л. Мацько, О. Пономарів, Ю. Прадід, Ю. Зайцев та ін.

Автори цієї статті зверталися до проблем офіційного тексту нормативно-правового акта [11], особливостей вживання термінології в законодавстві України [12; 13], адаптації законодавства України до законодавства ЄС [14; 15] та неодноразово до неї поверталися в інших наукових працях [16]. Однак питання забезпечення автентичності текстів міжнародних договорів, необхідності і значення строків офіційного перекладу та оприлюднення офіційного тексту міжнародного договору зумовлюють актуальність нового наукового погляду на проблему.

Метою статті є з'ясування на основі порівняльного аналізу із залученням зіставного лінгвістичного методу проблем перекладу й опублікування офіційних текстів міжнародних договорів, значення неофіційного тексту, формулювання й обґрунтування пропозиції щодо дотримання строків офіційного перекладу та оприлюднення міжнародних угод в Україні, які б враховували стандарти та сучасні тенденції розвитку міжнародного права, а також чинні міжнародні зобов'язання та практичні потреби України.

Виклад основного матеріалу. Серед процедурних питань функціонування міжнародних договорів актуальними є такі проблеми, як офіційний переклад та оприлюднення офіційного тексту міжнародного договору.

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, тому першою проблемою є забезпечення їх адекватних перекладів, аналізу, зокрема узгодження проєктів нормативно-правових актів у пріоритетних сферах адаптації. У зв'язку з цим актуальним є питання узгодження термінологічно-мовного оформлення перекладів із мовою внутрішнього законодавства, що пов'язано насамперед із забезпеченням адекватного відтворення відповідних правових понять. Існує проблема адекватної термінологічно-мовної відповідності тексту-оригіналу і тексту-перекладу міжнародно-правового документа.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про міжнародні договори України» [1], чинні міжнародні договори України публікуються українською мовою в «Зібранні чинних міжнародних договорів України» та інших офіційних друкованих виданнях України. Офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою здійснює Міністерство закордонних справ України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

На виконання цього Закону постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2006 р. № 353 затверджено Порядок здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою, де закріплюється, що поняття «офіційний переклад» означає автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, укладеного іншою мовою. Перекладу підлягає консолідована версія тексту договору з урахуванням усіх змін, що набрали чинності, а також тексти договорів про внесення змін до нього. Переклад здійснюється з мови, якою укладено договір. У разі укладення договору двома або більше мовами задля забезпечення автентичності перекладу також використовується текст договору іншими мовами. У разі виникнення розбіжностей між перекладеним та автентичним текстом керуються тільки автентичним текстом.

Доречно згадати про дискусію правознавців, яка розгорнулася у 1995 р. у зв'язку з необхідністю перекладу Статуту Ради Європи, в якому проголошується принцип «rule of law», й узгодження українського законодавства з принципами та стандартами цієї міжнародної організації. Йшлося про адекватне відтворення засобами української мови визначеного документом Ради Європи осно-

вного принципу правової системи. Під час здійснення офіційного перекладу Статуту Ради Європи перекладач англословне словосполучення «rule of law» переклав як верховенство закону, хоча в англійській мові термін «law» має два основних значення: 1) право; 2) закон. Це і стало підґрунтям для різного тлумачення правового принципу, оскільки в українській мові кожне з двох понять має самостійне, чітко зафіксоване значення.

Члени Комісії термінологічно-мовної експертизи звернулися до автентичного французького тексту Статуту Ради Європи, оскільки французька мова не має омонімічності в номінації згаданих правових понять. Ю. Зайцев звернув увагу на те, що у франкомовному тексті вжито термін «droit» (право), а не «loi» (закон). Таким чином, істинне значення правового тексту стало очевидним [2, с. 99]. Правильний переклад Статуту Ради Європи мав наслідком закріплення принципу верховенства права в Конституції України.

Переклад міжнародних документів з іншомовних оригіналів вимагає не лише особливо обережного ставлення до передачі змісту документа, а й ретельного добору українських відповідників до іншомовних юридичних термінів. Застосовуючи на цьому етапі зіставний лінгвістичний метод, можна уникнути помилок у перекладі, внаслідок яких змінюється значення, звужується чи розширюється сфера застосування міжнародних зобов'язань держави, що сприятиме визначенню ступеня відповідності положень як проєктів, так і чинних нормативно-правових актів України нормам та стандартам права Європейського Союзу та вимогам Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (набрала чинності 01.09.2017 р.) [3].

Програма інтеграції України до Європейського Союзу передбачає зближення українського законодавства із законодавством ЄС не лише через відповідність українського законодавства праву ЄС, а й через реалізацію цілого комплексу правових принципів, концепцій, доктрин і понять, що становлять так зване «acquis communautaire». Поняття «acquis communautaire» офіційно закріплено в Договорі про Європейський Союз у 1992 р. [4]. Переклад франкомовного словосполучення, яке означає «те, що досягнуто в рамках Співтовариства», іншими мовами ЄС мав наслідком спочатку різні формулювання: англійською – «спадщина Співтовариства», шведською – «нормативна спадщина», датською – «чинне право Співтовариства». Зіставляючи відповідні поняття різними мовами, можна виявити, що вони не ідентичні за змістом. Труднощі, пов'язані з точним перекладом поняття «acquis communautaire» іншими мовами держав-членів ЄС, змусили інститути ЄС віддати перевагу вживанню в офіційних текстах словосполучення французькою мовою. Суть терміна «acquis communautaire» розкриває дефініція в Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»: «Acquis communautaire» (acquis) – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [5].

Серед завдань першого етапу адаптації законодавства відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є здійснення перекладу українською мовою актів acquis communautaire у пріоритетних сферах (розділ V Програми), серед елементів загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права має бути створення електронної системи документації Європейського Союзу, перекладеної українською мовою, в тому числі актів acquis communautaire (розділ XII Програми).

Терміни та дефініції конкретного документа перебувають у складних зв'язках із визначеннями, термінами, категоріями

інших документів. Помилки перекладу можуть спричинити навіть руйнування систем взаємопов'язаних документів та неправильне застосування галузей права, безпідставне розширення сфери дії конкретного права, що матиме наслідком виникнення суперечностей або неправильних висновків. Невнормованість вживання юридичних термінів у процесі перекладу негативно впливає на тлумачення правових понять офіційних перекладів міжнародних договорів України. Задля усунення можливих розбіжностей між текстами необхідно під час використання терміна враховувати правовий контекст, в якому він знаходиться, проводити тлумачення терміна з урахуванням можливих наслідків взаємного впливу міжнародного права і національного права, розглядати кожну особливість передачі правового змісту різними мовами з погляду можливого двозначного надалі. Застосування зіставного лінгвістичного методу сприятиме вирішенню проблем правильного вираження й однозначному прийняттю перекладів текстів міжнародних договорів.

У законодавстві України, як правило, не зазначаються строки перекладу та оприлюднення міжнародних договорів, до яких Україна прагне приєднатися або вже приєдналася. Строки перекладу офіційного тексту згадуються лише щодо рішень Європейського Суду з прав людини. Так, у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» (2006) [6] стаття 4 визначає, що протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва готує та надсилає для опублікування стислий виклад Рішення українською мовою.

Відсутність врегулювання питання строків перекладу тексту чинного міжнародного договору спричиняє на практиці парадоксальну ситуацію, коли міжнародний договір вже набув чинності на території України, офіційного перекладу він не має, а офіційний текст опубліковано російською мовою. Наявність офіційного тексту міжнародних договорів російською мовою, їх реалізація негативно впливають на застосування положень міжнародного договору. До того ж, відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) [7], статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України в процесі здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя.

Оскільки міжнародні документи після офіційного оприлюднення мають застосовуватися усіма органами державної, зокрема судової, влади, виникає проблема забезпечення відповідності, несуперечності законодавства України міжнародним документам. Під час дослідження особливостей офіційного тексту міжнародних договорів слід звернути увагу на оприлюднення офіційних текстів міжнародних документів українською мовою.

Ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору українською мовою. Пропозиції щодо затвердження міжнародних договорів України включають текст міжнародного договору українською мовою (стаття 12 Закону «Про міжнародні договори України»).

На жаль, аналіз міжнародних договорів, оприлюднених на офіційних сайтах, зокрема на офіційному сайті Верховної Ради України, свідчить, що велика кількість таких міжнародних документів оприлюднені російською мовою.

Наприклад, основний міжнародний документ для цивільної авіації – Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р., – до якого Україна приєдналася у 1992 р., оприлюднений українською мовою. Проте «Опис додатків до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію», які надають практичні рекомендації щодо виконання і застосування положень цієї Конвенції, на сайті Верховної Ради України можна знайти лише російською мовою.

Серед міжнародних договорів, оприлюднених російською мовою, що не мають офіційного перекладу, є такі: Регламент № 2027/97 Ради ЄС про відповідальність повітряних перевізників у зв'язку з перевезеннями пасажирів і багажу (набув чинності для України 1997 р.); Конвенція для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень (набула чинності для України 1960 р.); Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (набула чинності для України 1973 р.); Протокол про поправки до Конвенції для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень, підписаної у Варшаві 12 жовтня 1929 року (набув чинності для України 1963 р.); Угода про міжнародний повітряний транспорт (набула чинності для України у 1992 р.), наприкінці цієї Угоди навіть зазначається, що це неофіційний переклад, та багато інших. Навіть Хартія основних прав ЄС (2000), Договір про ЄС (1992), які перебувають серед актів ЄС, які Україна обов'язково має адаптувати, оскільки прагне вступити в ЄС, на сайті Верховної Ради України існує лише російською мовою, хоча російська мова навіть не є мовою ЄС.

Стаття 20 Закону України «Про міжнародні договори України» передбачає, що, якщо міжнародний договір України не має автентичного тексту державною мовою України, публікується один з автентичних текстів іноземною мовою, а також офіційний переклад державною мовою України, здійснений Міністерством закордонних справ України.

Наближення законодавства України до міжнародних та європейських стандартів є важливим елементом правової реформи, яка відбувається в нашій державі. Нормативно-правові акти України у сфері цивільної авіації розробляються відповідно до стандартів і рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), нормативних актів Міжнародної асоціації повітряного транспорту, Європейської організації з безпеки аеронавігації (Євроконтролю), інших міжнародних авіаційних організацій та з урахуванням законодавства Європейського Союзу у сфері цивільної авіації. Метою використання міжнародного досвіду є досягнення відповідності правової системи України міжнародним та європейським стандартам цивільної авіації.

Враховуючи підписання Угоди між Україною та ЄС про Спільний авіаційний простір, яка встановлює спільні стандарти безпеки та лібералізацію ринкових відносин у сфері авіації (2021) [8], Україна має адаптувати своє законодавство у сфері цивільної авіації до стандартів ЄС. Аргумент, що міжнародні та європейські стандарти у сфері цивільної авіації оприлюднюються російською мовою тому, що це мова міжнародної організації ІКАО, тут не можна взяти до уваги, оскільки російська мова не є мовою ЄС. Як ми вже згадували, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачає обов'язковість використання української мови на всій території України в процесі здійснення повноважень органами державної влади.

З метою адаптації законодавства України до міжнародних та європейських стандартів, зокрема, забезпечення входження України до спільного авіаційного простору, гармонізації законодавства України з нормами та стандартами Європейського Союзу, актуальною є проблема оприлюднення офіційного тексту міжнародних та європейських актів саме українською мовою.

Наказ Державіаслужби України № 356 від 7 листопада 2011 р. «Про порядок роботи з документацією ІКАО, що надходить до Державіаслужби України» [9] визначає послідовність роботи у Державіаслужбі України з документацією ІКАО. Відповідно до тексту цього документа Циркулярні листи ІКАО російською мовою, зареєстровані і розглянуті Головою Державіаслужби України, надаються до структурних підрозділів для підготовки відповідей на

запити та листи ІКАО, а також опрацювання проєктів поправок до документів ІКАО.

У разі прийняття поправки до додатків із боку України, що містить Стандарт або Рекомендовану практику, та надання Україною згоди на її застосування структурний підрозділ ініціює внесення змін до національних нормативно-правових актів, що випливають із прийнятих змін до Міжнародних стандартів і Рекомендованої практики та інших документів ІКАО.

Оскільки підзаконні акти входять до єдиної системи чинного законодавства, їх термінологічно-мовне наповнення має узгоджуватися з іншими нормативно-правовими актами. Практика показує, що в них не завжди дотримуються єдності термінологічно-мовного оформлення відповідно до інституту, галузі права. Порядок роботи з документацією ІКАО навіть містить зразок повідомлення українською мовою про незгоду з поправкою Додатка або дотримання положень Додатка. Це означає, що Україна, надаючи важливу інформацію, має створювати текст українською мовою, проте Юридичний відділ департаменту правового та адміністративного забезпечення, використовуючи документ російською мовою, самостійно здійснює неофіційний переклад міжнародного договору, оскільки тексту українською мовою не існує [9]. Отже, порушується один із загально визнаних принципів міжнародного права – принцип сумлінного дотримання і добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, який передбачає застосування офіційних текстів міжнародних договорів.

З метою гармонізації авіаційної нормативно-правової бази України зі стандартами ЄС для підтримки Державної авіаційної служби України у 2019 р. був розпочатий проєкт «Розвиток авіаційної законодавчої бази України шляхом наближення до законодавства ЄС» (SAFER-U), який фінансується Європейським Союзом (його бюджет становить 2,5 млн євро) [10]. Проєкт SAFER-U зосереджений на вдосконаленні українських правил безпеки польотів у сфері льотної експлуатації цивільних повітряних суден та сертифікації льотної екіпажу цивільної авіації і вимагає від усіх зареєстрованих українських авіакомпаній, навчальних організацій та льотної екіпажу відповідати новим стандартам.

У процесі виконання цього проєкту в державі з'являється змога приділити увагу перекладу міжнародних та європейських стандартів цивільної авіації українською мовою.

На наш погляд, текст міжнародного договору повинен мати офіційний переклад ще на етапі підготовки міжнародного договору, до якого Україна прагне приєднатися, оскільки він проходить кілька рівнів ознайомлення, аналізу, обговорення, голосування та ін., а на офіційних сайтах має бути оприлюднений офіційний текст лише українською мовою.

Усі міжнародні договори, до яких Україна приєдналася або прагне приєднатися, оприлюднені російською мовою (з різних важливих причин, що оприлюднені відповідно до всіх законодавчих процедурних вимог), повинні мати на офіційному сайті офіційний переклад українською мовою.

Висновки. Отже, питання офіційного тексту міжнародних та європейських документів, офіційних перекладів міжнародних документів українською мовою, узгодження термінологічно-мовного оформлення перекладів із мовою внутрішнього законодавства потребують особливої уваги, що пов'язано не лише із суто мовними проблемами, а й із забезпеченням виконання вимог Закону України «Про міжнародні договори України», а також Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Необхідність єдиних підходів до перекладу текстів міжнародних договорів (зокрема, визначення строків перекладу та оприлюднення) і проєктування нових текстів нормативно-правових актів вимагає обов'язкового дотримання вимог чинних міжнародних договорів, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для забезпечення процесу гармонізації законодавства України з міжнародними документами, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм, реалізації принципу сумлінного дотримання і добросовісного виконання міжнародних договорів. Внесення змін до законодавства України про дотримання строків офіційного перекладу дасть змогу надалі позбутися розглянутих вище негативних прикладів перекладу та оприлюднення міжнародних угод в Україні і повною мірою забезпечити сумлінне та добросовісне виконання міжнародних домовленостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 14.01.2021).
2. Зайцев Ю. Вплив однозначного тлумачення правничих термінів на якість судової практики. *Українське право*. 1999. № 2. С. 97–100.
3. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14.01.2021).
4. Договір про Європейський Союз. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 14.01.2021).
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 14.01.2021).
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 14.01.2021).
7. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 14.01.2021).
8. Угода між Україною та ЄС про Спільний авіаційний простір від 2021 р. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/ukrayina-ta-yes-pidpisali-ugodu-pro-spilnij-aviacijnij-prostir> (дата звернення: 14.01.2021).
9. Про порядок роботи з документацією ІКАО, що надходить до Державіаслужби України : Наказ Державіаслужби України № 356 від 07 листопада 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356763-11#Text> (дата звернення: 14.01.2021).
10. Проєкт SAFER-U (Розвиток авіаційної законодавчої бази України шляхом наближення до законодавства ЄС) від 2019 р. URL: <https://avia.gov.ua/projekt-safer-u-rozvitok-aviatsijnoi-zakonodavchoyi-bazi-ukrayini-shlyahom-nablizhennya-do-zakonodavstva-yes/> (дата звернення: 14.01.2021).
11. Чулінда Л. Методологія дослідження особливостей юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів. *Методологія в праві* : монографія / За заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. С. 291–301.
12. Красницька А.В. Проблеми використання юридичних термінів у законодавстві України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIII Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 30 листопада 2017 р. Частина 1. Київ, 2017. С. 99–102.
13. Красницька А.В. Правозастосовні помилки як наслідок недотримання правил-вимог юридичної техніки. *Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно-правових актів* : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. / За заг. ред. І.Д. Шутака. Харків : Право, 2017. С. 263–266.
14. Чулінда Л.І. Адаптація законодавства України до ACQUIS ЄС. *Щорічник «Ukrainian Yearbook of European Integration Studies»*. 2019. С. 328–338.
15. Чулінда Л.І. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС як складова процесу інтеграції України до Європейського Союзу. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 / 1-2. С. 119–125.
16. Красницька А.В. Термінологічні недоліки у законодавстві. *Тиждень науки-2021. Гуманітарний факультет*. Тези доповідей наук.-практ. конференції, Запоріжжя, 19–23 квітня 2021 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. ISBN 978-617-529-319-5. С. 203–205.